

เอกลักษณ์พื้นที่สู่การสร้างการท่องเที่ยวชุมชนสร้างสรรค์
บ้านคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม
**Uniqueness of the area leading to the creation of creative community
tourism at Ban Klong Khon, Samut Sakram Province**

วรพงศ์ แสงผัด, บำเพ็ญ ไมตรีโสภณ,

ธนสิน จันทเดช และ พรธวัธ อวิรุตม์

มหาวิทยาลัยนานาชาติแสตมฟอร์ด

Worophong Sangpud, Bampen Maitreesophon,

Thanasin Janthadech and Porntawan Avirut

Stamford International University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: Worophong.sangpud@stamford.edu

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องแนวทางการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่น ซึ่งพบว่า สิ่งสำคัญคือ ชุมชนท้องถิ่นจะต้องค้นหาตัวตน และเอกลักษณ์ของตนเองให้ได้ว่า สิ่งใดคือจุดเด่นของพื้นที่ สิ่งคือเสน่ห์ที่จะทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกอย่างเข้ามาเพื่อสัมผัสกับบริบทและความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ ซึ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องใช้องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมจากชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ ดังเช่น ชุมชนบ้านคลองโคน จังหวัดสมุทรสงครามที่นำเอาเอกลักษณ์พื้นที่ และอาชีพของคนในพื้นที่มาเป็นจุดขายที่สำคัญ และนำไปสู่การสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนโดยอาศัยการสร้างกิจกรรมอาชีพ การปลูกป่าชายเลน การเรียนรู้วิถีการทำอาหารทะเลแปรรูปของชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาทำกิจกรรมทั้งแบบครอบครัว และหมู่คณะอย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้ชาวบ้านในพื้นที่มีรายได้เสริมจากการเข้ามาของนักท่องเที่ยวผ่านการของทะเลแปรรูป การนำเที่ยวในรูปแบบต่างๆ และการพักโฮมสเตย์ของชาวบ้านในพื้นที่ ดังนั้นกระบวนการเริ่มต้นสำหรับชุมชนท้องถิ่นที่ต้องการสร้างการท่องเที่ยวชุมชนขึ้นจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำเอา 3 องค์ประกอบดังนี้ คือ ทรัพยากรชุมชน เอกลักษณ์ชุมชน และอาชีพชุมชน มาเป็นตัวแปรสำคัญในการสกัดหาการสร้างสรรคการท่องเที่ยวชุมชน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวชุมชน; การสร้างสรรค์; ชุมชนท้องถิ่น

Abstracts

An identification and a uniqueness are two important factors of local community tourism creativity that has been found in this research. The identity and the nature of local area are attracting to tourist. Moreover, a local participation is an essential that drive local community tourism to be successful. A case study of Baan Klong Khon, Samut Songkram province is the successful case of a local tourism creativity where they could get the participation from local people and have a strong identity to present to tourist. In this area, they created many activities to attract tourist such as mangrove planting, seafood preservation process short course. While tourist were enjoying those activities they absorbed the identity of the area at the same time. By adapted activities from the area's identification will benefit to local income and also local community will be received income from sold a souvenir, a seafood preserved and an accommodation (homestay). The preliminary factor to bring successful in local community tourism are local resources, local identification and local occupation.

Keywords: : Community Tourism; Creation.; local community

บทนำ

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศไทยคงปฏิเสธไม่ได้ว่ากลไกหนึ่งที่กำลังก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ทุกพื้นที่คือการท่องเที่ยวในประเทศ ขณะเดียวกันรูปแบบการท่องเที่ยวของสังคมสมัยใหม่ เกิดกระแสความนิยมการท่องเที่ยวที่เกี่ยวตามธรรมชาติ หรือเรียกอีกนัยหนึ่งว่าการท่องเที่ยวตามเอกลักษณ์ของพื้นที่ ซึ่งการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้มักเกี่ยวข้องกับการสัมผัสความเป็นธรรมชาติของพื้นที่ การเข้าไปเรียนรู้วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นและทำกิจกรรมต่างๆร่วมกับคนในพื้นที่นั้น เพื่อเรียนรู้การใช้ชีวิตของคนท้องถิ่นไปพร้อมๆกับการรับประสบการณ์การท่องเที่ยวในรูปแบบใหม่ สิ่งเหล่านี้กลายเป็นความชื่นชอบของกลุ่มนักท่องเที่ยวสมัยใหม่และถูกถ่ายทอดเรื่องราวการท่องเที่ยวลงสู่สังคมออนไลน์ในช่องทางที่หลากหลาย ทั้ง Facebook อินสตาแกรม หรือTiktok ทำให้ข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นส่งต่อไปยังบุคคลอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวในชุมชนท้องถิ่นที่มักใช้ช่องทางการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากสื่อออนไลน์จนนำไปสู่การเข้าไปท่องเที่ยวตามพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของสุพรรณา เทียมประสิทธิ์ (2561 : 917) ได้ทำการศึกษาว่าสื่อมีอิทธิพลต่อการสร้างใจให้เกิดการท่องเที่ยวโดยเฉพาะในพื้นที่ มีเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุศราภรณ์ แต่งตั้งลำ (2564 : 51) ได้พูดถึงสื่อออนไลน์มีผลให้เกิดกระแสการท่องเที่ยวเป็นอย่างมากโดยเฉพาะสื่อสังคมออนไลน์ทำให้เกิดการค้นหาข้อมูลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในการท่องเที่ยวตามที่ต่างๆ ผลประโยชน์ที่เห็นได้ชัดคือการที่ชุมชนท้องถิ่นเกิดรายได้จากการเข้าไปของนักท่องเที่ยวอาทิ การขายของประจำถิ่น จำพวกของที่ระลึกไปจนกระทั่งของกินที่ใช้ทรัพยากรพื้นที่เป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ชนิดของอาหาร ทั้งหมดนี้ก่อให้เกิดช่องทางการหารายได้เสริมของชาวบ้านตามพื้นที่

ชุมชน อย่างไรก็ตามกระแสมโนทัศน์การท่องเที่ยวชุมชนท้องถิ่นมักนำไปสู่การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชน เพื่อสร้างสรรค์กิจกรรมให้กับนักท่องเที่ยวเมื่อเข้าไปยังพื้นที่ ซึ่งหลายกิจกรรมนั้นสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของชุมชนท้องถิ่น และผนวกเอาเรื่องของการรักษาไว้ซึ่งทรัพยากรทางธรรมชาติด้วยการปลูกจิตสำนึกให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในพื้นที่ได้ร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาสิ่งแวดล้อม สิ่งสำคัญคือ การผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนได้นั้นต้องกระทำโดยชุมชน และต้องสร้างระบบการรองรับนักท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยคำว่าความยั่งยืนนั้นหมายความว่า กิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวต้องสร้างความน่าสนใจและทำให้นักท่องเที่ยวอยากที่จะมาสัมผัส ต้องไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งของคนในชุมชนท้องถิ่นด้วยกัน เพราะเมื่อเกิดการท่องเที่ยวตามชุมชนต่างๆ ผลลัพธ์ที่มักจะตามมาคือ ผลประโยชน์ที่ไม่ลงตัว ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชนและกลายเป็นปัญหาที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้จนนำไปสู่การยุบหรือยกเลิกกิจกรรมท่องเที่ยวของชุมชนได้ และสุดท้ายการท่องเที่ยวชุมชนต้องคำนึงถึงศักยภาพของตัวชุมชนเองว่าสามารถรองรับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวได้มากน้อยเพียงใด เพื่อไม่ให้เกิดปัญหามลพิษทางเสียง มลพิษทางอากาศ และมลพิษจากของเสียที่นักท่องเที่ยวมักจะทิ้งไว้กลายเป็นภาระของชาวบ้านในชุมชน จากที่กล่าวมานั้น จึงจะถือว่าเป็นการริเริ่มสร้างการท่องเที่ยวชุมชนอย่างสร้างสรรค์

กลไกความร่วมมือชุมชน กับการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์

จากมโนทัศน์การท่องเที่ยวชุมชนที่มากขึ้นในปัจจุบัน ทำให้หลายพื้นที่ในชุมชนท้องถิ่นพยายามค้นหาจุดแข็ง หรือจุดเด่นของพื้นที่ตนเอง เพื่อนำสิ่งนั้นมาสร้างรูปแบบการท่องเที่ยวที่จะสามารถดึงดูดกลุ่มผู้ชื่นชอบการท่องเที่ยวชุมชนเข้ามายังพื้นที่ การสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนจึงมีผลอย่างมากต่อความนิยม ความชื่นชอบ และการบอกต่อของกลุ่มนักท่องเที่ยว หากรูปแบบการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวสามารถตอบโจทย์ความต้องการ และทำให้เกิดความประทับใจต่อนักท่องเที่ยว นั้นย่อมส่งผลให้เกิดความเป็นไปได้ที่นักท่องเที่ยวเหล่านั้นจะบอกต่อหรือกลับมาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นอีกครั้งคงมีโอกาสมากไม่น้อย ในทางกลับกันหากชุมชนท้องถิ่นไม่สามารถสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวที่ก่อให้เกิดความประทับใจกับนักท่องเที่ยวได้ โอกาสของการบอกต่อเพื่อให้เกิดการขยายฐานกลุ่มผู้ที่จะเข้าท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นจะเล็กลงเรื่อยๆ จนไม่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาในพื้นที่อีก ความสำคัญจึงอยู่ที่การสร้างสรรคการท่องเที่ยวที่จะสามารถดึงดูดและสร้างความประทับใจให้กับนักท่องเที่ยวอยากที่จะเข้ามายังพื้นที่ ในรายงานวิจัยของกฤษณะ เนียมหอม และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์ (2564 : 356) กล่าวว่า การท่องเที่ยวชุมชนที่จะสามารถดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ได้นั้น ชุมชนต้องแสดงให้เห็นว่าการท่องเที่ยวของชุมชนได้คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการท่องเที่ยว ภาพลักษณ์ดังกล่าวจะตอบสนองให้นักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวชุมชนมักอยากเข้าไปสัมผัสเอกลักษณ์ของชุมชนนั้นๆ ขณะเดียวกันงานวิจัยของฐิตาภา บำรุงศิลป์ (2564 : 81) ได้

เขียนสนับสนุนว่าการท่องเที่ยวชุมชนจะประสบความสำเร็จ และเกิดการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ได้นั้น จะต้องเริ่มจากความต้องการของคนในชุมชนในการวางแผนและตัดสินใจร่วมกันพยายามดึงจุดแข็งของชุมชนออกมาเพื่อให้เป็นจุดเด่นดึงดูดนักท่องเที่ยวโดยที่ชุมชนต้องรักและหวงแหนในทรัพยากรของชุมชนทำในสิ่งที่ตนเองถนัดและไม่ฝืนธรรมชาติรวมถึงไม่ทำลายวิถีชีวิตดั้งเดิม

ดังนั้นกลไกความร่วมมือของชุมชน และการรับผิดชอบร่วมกันของชุมชนจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่จะนำไปสู่การใช้ทรัพยากรในชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวอย่างคุ้มค่าและเกิดกระบวนการจัดการที่ไม่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในมิติต่างๆของชุมชนจนเสียเอกลักษณ์ ความท้าทายที่มักจะเกิดขึ้นกับเรื่องของการสร้างความร่วมมือชุมชน เพื่อนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ มักจะพบว่าเมื่อโปรแกรมการท่องเที่ยวที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นจากชุมชนเข้าสู่ความสนใจของนักท่องเที่ยว และเกิดจำนวนนักท่องเที่ยวเข้าสู่พื้นที่มากขึ้น อาจเกิดปัญหาตามคือ คุณค่าทางวัฒนธรรมพื้นที่ลดน้อยลง อันเนื่องมาจากการขายในรูปแบบของโปรแกรมการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียวมากเกินไป และขาดการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยวในเรื่องของบริบทพื้นที่ การร่วมกันอนุรักษ์รักษาวิถีของชุมชน สิ่งนี้จะกลายเป็นกับดักให้กับหลายพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นถูกดูดกลืนไปกับกระแสนิยมที่นักท่องเที่ยวเข้ามาจนกลายเป็นการเข้าไปเปลี่ยนสภาพบริบทพื้นที่โดยนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ อีกประเด็นหนึ่งคือ พื้นที่สาธารณะขาดการดูแลรักษา เนื่องจากการเข้าไปใช้พื้นที่จากนักท่องเที่ยวที่มากเกินไป จนชุมชนไม่มีเวลาที่จะบำรุงรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ให้คงสภาพสวยงาม ซึ่งมักสะท้อนผ่านปัญหาในเรื่องของมลพิษจากขยะที่มาพร้อมกับการเข้ามาของนักท่องเที่ยวนั่นเอง จากที่กล่าวมานั้นในหลายชุมชนมีการแก้ไขสิ่งเหล่านี้ที่เกิดด้วยการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวโดยกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรักษาธรรมชาติดังเช่น การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งถือว่าการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวชุมชนในอีกรูปแบบหนึ่งที่จะก่อให้เกิดประโยชน์ในหลายมิติ ทั้งในด้านการสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนในชุมชนท้องถิ่น ไปจนถึงการรักษาสภาพแวดล้อมของพื้นที่ไปในตัว เพื่อประโยชน์ร่วมกันของทั้งความประทับใจจากนักท่องเที่ยว และการคงไว้ซึ่ง เอกลักษณ์ และบริบทพื้นที่ให้กับชาวบ้านอย่างยั่งยืน

ดึงจุดแข็งสู่การท่องเที่ยวชุมชน

หนึ่งในชุมชนที่มีการรวมกลุ่มเพื่อจัดทำกรท่องเที่ยวชุมชนสร้างสรรค์ได้อย่างน่าสนใจ คือชุมชนบ้านคลองโคน อำเภอมะนัง จังหวัดสมุทรสงคราม ชุมชนดังกล่าวที่มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการประมงชายฝั่งโดยธรรมชาติของพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นป่าชายเลน เดิมทีพื้นที่บ้านคลองโคนถือว่ามีระบบนิเวศทางธรรมชาติที่สมบูรณ์ ต่อมาในช่วงที่สังคมเริ่มให้ความสำคัญกับทุนนิยมและการขยายของเมืองทำให้พื้นที่ธรรมชาติของคลองโคนเปลี่ยนแปลงไป การตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำเป็นนาุ้ง ทำให้พื้นที่ป่าลดน้อยลงเหลือเพียง 1,000 ไร่ จาก 70,000 ไร่พร้อมกับระบบนิเวศป่าชายเลนที่เสื่อมโทรมลง จนทำให้เกิดความตระหนักร่วมกันของชาวบ้านที่จะฟื้นฟูธรรมชาติในพื้นที่จนเกิดกระบวนการสร้างป่าโดยชุมชน และชาวบ้านส่วนหนึ่งรวมตัวกันจัดตั้ง

โครงการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งถือเป็นการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนได้อย่างน่าสนใจ จุดเด่นของชุมชนแห่งนี้ คือ การที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมกันในการดำเนินการ เพื่อเป็นรายได้เสริมให้กับชาวบ้านในชุมชนและช่วยในเรื่องการอนุรักษ์ป่าชายเลนด้วยการสร้างความร่วมมือกับนักท่องเที่ยว ได้เข้ามามีส่วนในการอนุรักษ์ธรรมชาติในพื้นที่ ภายใต้ชื่อ “นวัตวิถี ร่วมสุข ร่วมวิถี ร่วมสมัย บ้านคลองโค่น” ความน่าสนใจของการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวของชุมชนนี้คือ การพานักท่องเที่ยวเข้าไปร่วมกันปลูกป่าชายเลนเพื่อเพิ่มพื้นที่ป่าในชุมชนบ้านคลองโค่น รวมถึงจัดโปรแกรมการลงเรือชมวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่ พร้อมทั้งร่วมกันเก็บขยะตามพื้นที่ป่าชายเลน และในลำคลองซึ่งถือเป็นกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวได้ทั้งการชมธรรมชาติ 2 ฝากฝั่งคลองและวิถีชีวิตประมงพื้นบ้านไปพร้อมๆกับการช่วยกันรักษา อนุรักษ์ ทรัพยากรทางธรรมชาติด้วยการเก็บขยะออกนอกพื้นที่ทางธรรมชาติ นอกจากนี้ยังพบว่ามีการใช้อาชีพในพื้นที่สร้างจุดขายด้วยการเปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้การแปรรูปอาหารทะเล ศูนย์การเรียนรู้การทำกะปิเคียว สามารถสร้างความน่าสนใจให้นักท่องเที่ยวได้เข้าไปเรียนรู้การแปรรูปอาหารทะเล และยังเป็นการสร้างรายได้ไปในตัวเนื่องจากการอุดหนุนจากนักท่องเที่ยวที่เข้าเรียนรู้ เยี่ยมชมต่างซื้อหาเป็นของฝาก รวมไปถึงการสร้างจุดขายด้วยการเปิดให้เข้าพักโฮมสเตย์ของชาวบ้านเป็นการเปิดประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวได้ลองใช้ชีวิตแบบคนพื้นที่ท้องถิ่น นอกจากนี้การทำเอกสารแนะนำการท่องเที่ยวในพื้นที่ถือเป็นจุดเด่นที่ชุมชนบ้านคลองโค่นจัดทำขึ้น และเป็นประโยชน์อย่างมากต่อการเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากจะทำให้นักท่องเที่ยวได้ทราบเรื่องราวของชุมชน จุดเด่นของชุมชน ทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน กิจกรรมของชุมชน และการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวในระแวกชุมชน ซึ่งเป็นการอำนวยความสะดวกให้กับนักท่องเที่ยวในการค้นหาข้อมูลได้อย่างสะดวกมากขึ้น ผลลัพธ์ที่สำคัญ คือ เมื่อนักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจกับการสัมผัสธรรมชาติภายใต้กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นจากการท่องเที่ยว สิ่งตามมาคือการบอกต่อหรือการกลับมาอีกครั้งของกลุ่มนักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นผลให้ชาวบ้านในพื้นที่เกิดรายได้อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับ พิมพระวี โรจน์รุ่งสัจด์ (2556 : 1) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งสำคัญประการแรกของการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เนื่องจาก ชาวบ้านในชุมชนจะเป็นกำลังหลักของการขับเคลื่อนให้เกิดการกระจายรายได้เข้าสู่ชุมชน ในทางกลับกันชุมชนต้องพึงระมัดระวังการเข้ามาของนักท่องเที่ยวที่อาจสร้างความเปลี่ยนแปลงทางอัตลักษณ์หรือเสน่ห์ของชุมชน กล่าวคือ หากให้การท่องเที่ยวชุมชนถูกกำหนดรูปแบบด้วยตัวนักท่องเที่ยว ความเสียหาย หรือ ผลกระทบทางลบอาจเกิดขึ้นกับชุมชนได้ ฉะนั้นการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวชุมชนควรตั้งอยู่บนพื้นฐานที่อยู่ภายใต้ศักยภาพของชุมชนที่จะสามารถดำเนินการได้อย่างคล่องตัว และภาพรวมของชุมชนให้การยอมรับในกิจกรรมเหล่านั้น อีกด้านหนึ่งคือการพึงระวังเกี่ยวกับปัญหาจากขยะที่มักเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อเกิดการสร้างการท่องเที่ยวในชุมชน สาเหตุส่วนหนึ่งมาจากนักท่องเที่ยวปราศจากการพึงระวัง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของวัฒนธรรม ประเพณี หรือผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับภริวัฒน์ นนทะโชติ (2014 : 124) มองว่าการเข้ามาของนักท่องเที่ยวมักนำพาปัญหาขยะมูลฝอย และสิ่งปฏิกูลต่างๆ เข้ามาในพื้นที่ชุมชน ส่งผลให้เกิดปัญหามลพิษทางอากาศ และมลภาวะ

ทางเสียงรบกวนวิถีชุมชน ขณะเดียวกันต้องพึงระวังการเกิดปัญหาการกระจายรายได้ และการแบ่งปันผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรมซึ่งอาจส่งผลให้เกิดความขัดแย้งในชุมชนตามมา

จากข้อมูลข้างต้นให้เห็นว่าโดยเอกลักษณ์ของการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวชุมชน เสน่ห์ที่สำคัญคือการใช้พื้นที่ของชุมชนเป็นจุดขาย โดยจำเป็นต้องสกัดให้ได้ว่า จุดแข็งของพื้นที่คืออะไร และสามารถนำมาเป็นจุดขายที่สำคัญให้เกิดการดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามายังพื้นที่ได้หรือไม่ ซึ่งควรจะมีระดมความคิดร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนเพื่อสกัดหารูปแบบที่สร้างสรรค์ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ดังเช่นชุมชนบ้านคลองโคน ที่จัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวไว้อย่างน่าสนใจ ทั้งในรูปแบบท่องเที่ยว 1 วัน (ไม่ค้างคืน) และท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืน ภายใต้กิจกรรมท่องเที่ยวตามบริบทของพื้นที่ อาทิ เข้าชมและหัดทำกะปิจากตัวเคยละเอียด เรียนรู้ศูนย์การปลูกป่ายายเลน และลงมือปฏิบัติ เยี่ยมชมและศึกษาวิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านในพื้นที่บ้านคลองโคลน ตลอดจนกิจกรรมที่สร้างความตื่นเต้นเช่น การเล่นสกีโคลน และสร้างสีสันให้กับผู้ที่เข้ามาท่องเที่ยวด้วยการนำเที่ยวไหว้พระในวันบริเวณใกล้เคียง ซึ่งการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของรายได้เสริมในพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นนั้น ต้องสื่อสารออกไปสู่การรับรู้ได้อย่างชัดเจนว่า พื้นที่ตนเองนั้นมีบริบททางธรรมชาติอย่างไร สอดคล้องกับอาชีพพื้นถิ่นแบบไหน และสร้างสรรค์สู่การจัดเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนให้เกิดความน่าสนใจ ดังเช่นพื้นที่บ้านคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม ได้ดำเนินการเป็นต้นแบบของการสร้างสรรค์การท่องเที่ยวชุมชน จนก่อให้เกิดรายได้ร่วมกันของชาวบ้านในพื้นที่

ภาพที่ 1 การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวด้วยความร่วมมือของชุมชนสู่การสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน

ที่มา: ผู้ศึกษา

สรุป

จากข้อมูลที่ได้กล่าวมานั้นทำให้สามารถเห็นถึงกระบวนการสร้างสรรค์รูปแบบการท่องเที่ยวชุมชนจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยองค์ประกอบสำคัญคือการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากกลุ่มคนเหล่านั้นคือกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการดำเนินการใดๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ชุมชน และเข้าใจลักษณะของพื้นที่มากที่สุด ดังนั้นการประยุกต์ให้พื้นที่เกิดการท่องเที่ยวได้อย่างสร้างสรรค์คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การระดมสมองและความเห็นร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นคือกลไกสำคัญ ซึ่งการสกัด หรือระดมสมองให้เกิดการสร้างสรรคการท่องเที่ยว ต้องมาจากการกลั่นเอาเอกลักษณ์ของพื้นที่ อันได้แก่ จุดเด่นของพื้นที่ เช่นบ้านคลองโคนมีจุดเด่นเรื่องของอาชีพประมงพื้นบ้าน การเลี้ยงหอยแครง การทำกะปิ และการทำอาหารทะเลตากแห้ง รวมถึงทรัพยากรพื้นที่โดยส่วนใหญ่คือป่าชายเลนที่เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์เล็กก่อนออกสู่ทะเล จึงทำให้เกิดการสร้างสรรครูปแบบการท่องเที่ยวทั้งที่เป็นการเข้าเยี่ยมชมการทำของทะเลแปรรูป ไปจนถึงกิจกรรมทางน้ำเช่น การนั่งเรือชนวิถีชุมชนชาวคลองโคน เรียนรู้การทำประมงท้องถิ่น กิจกรรมปลูกป่าชายเลน และเล่นสกีโคลน ซึ่งเป็นการดัดแปลงเอากระดานที่ชาวบ้านใช้ในการเก็บหอยหลอดมาทำเป็นเครื่องเล่นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมสนุกเมื่อเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน ฉะนั้น 3 องค์ประกอบหลัก ที่ชุมชนแต่ละชุมชนต้องค้นหาตัวตนของตัวเองให้ได้เพื่อนำมาสร้างสรรคต่อยอดให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างสร้างสรรค์ คือ 1.หาจุดเด่นจากทรัพยากรชุมชน 2. อาชีพของชุมชน และ 3.เอกลักษณ์เด่นของชุมชน ซึ่งเมื่อนำทั้ง 3 องค์ประกอบนี้มาระดมสมองและสกัดสิ่งที่ต้องการนำเสนอต่อสังคมได้แล้วจึงเข้าสู่กระบวนการจัดทำโปรแกรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่ของตนเอง อย่างไรก็ตามเมื่อชุมชนต้องการก้าวสู่การเป็นที่ท่องเที่ยว จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องระมัดระวังไม่ให้บริบทของท้องถิ่นเสียหาย หรือถูกคุกคามไปกับการเข้ามาของนักท่องเที่ยว ดังนั้นควรมีการประเมินสภาพบริบทพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถหาแนวทางป้องกันหรือแก้ไขไม่ให้เป็นพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นถูกกลืนไปกับความต้องการของนักท่องเที่ยวจนกลายเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมชุมชนท้องถิ่น สุดท้ายประเด็นการศึกษาด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนในระยะยาวควรมีการศึกษาประเมินผลลัพธ์ความคุ้มค่าและคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ ที่มีการสร้างการท่องเที่ยวชุมชนว่าประโยชน์ที่เกิดขึ้นนั้นได้ตกอยู่กับชาวบ้านในพื้นที่มากน้อยเพียงใด และสามารถเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในด้านใดบ้าง เพื่อนำสิ่งเหล่านี้มาทำการสร้างองค์ความรู้ใหม่ส่งต่อให้เกิดแนวทางการนำไปปรับใช้กับพื้นที่ชุมชนท้องถิ่นต่างๆต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กฤษณะ เนียมหอม และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์. (2564). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยชุมชน. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. 6 (11), 350-363.
- จิตาภา บำรุงศิลป์. (2564). ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษาชุมชนมีนบุรีอุปถัมภ์ กรุงเทพมหานคร. *Journal of Management Science Pibulsongkram Rajabhat University*. 3 (2), 79-94.
- ภีรวัฒน์ นนทะโชติ. (2014). ผลกระทบของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต่อชุมชนท้องถิ่น ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์: กรณีศึกษาชุมชนบ้านรวมมิตร ตำบลแม่ยาว อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย. *วารสารการวิจัยการสะลองคำ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย*. 8 (2), 123-136.
- พิมพ์ระวี โรจน์รุ่งสัจย์. (2013). *การท่องเที่ยวชุมชน*. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- สุพรรณษา เทียมประสิทธิ์. (2561). การศึกษาอิทธิพลของสื่อต่าง ๆ และแรงจูงใจ ปัจจัยผลักดันที่มีต่อความสนใจในการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์. *การประชุมวิชาการเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 2 “GRADUATE SCHOOL CONFERENCE 2018”*. 912-919.
- ศุศราภรณ์ แต่งตั้งลำ. (2564). สื่อออนไลน์ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกการท่องเที่ยว เชิงอาหารในประเทศไทย. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร*. 5 (1), 37-56.